

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 107 1986

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör var väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00884-5 (häftad)

ISBN 91-22-00886-1 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1987

männen varit flitigare i sitt närstudium av romanscykeln än litteraturforskarna. Det kan också vara så att den litterära interpretationen mindre ofta behandlat problem knutna till enskilda fraser eller verser i detta verk.

Intrycket av textkommentaren blir denna gång detsamma som i många liknande sammanhang: å ena sidan rätt mycket sidfyllande stoff av ringa intresse ur textinterpretens synvinkel, å den andra en systematisk aktsamhet att bryta ny mark genom att diskutera sådana inslag i texten, som hittills förbigåtts av forskningen.

Min senaste invändning kan säkert bemötas. Antagligen är syftet med den utförliga och refererande kommentaren att samvetsgrant redovisa forskningens hittillsvarande aktiviteter i och kring Tegnér's diktning. Den skall utgöra en trygg startpunkt för nya läsningar, inte mer, inte mindre. Att nya läsningar inte blott är möjliga utan högst av nöden, det är ett intryck, som textkommentarerna ger vid handen. Och därmed drabbar min invändning egentligen mindre kommentatorn än den litteratur- och stilforskning, som vad gäller Tegnér förefaller att ha förhållit sig anmärkningsvärt passiv intill dessa yttersta dagar, då en ung forskargeneration håller på att upptäcka den romantiska texten, till vilken man med viss rätt också vill räkna en del av Tegnér's diktning.

Under de år, då subjektivism och ett ofta nog okritiskt experimenterande med litteraturteorierna för dagen stod som högst i kurs, var det mödosamma och tålmodiga arbetet med texters väg till offentligheten och det ingående studiet av deras öden därefter satt på undantag. Ledande företrädare för vårt ämne gav, medvetna eller ej om den otjänst de gjorde det för forskningen nödvändiga grundarbetet, stöd åt också ovetenskapligt nonsens.

I dagtingandet med sitt vetenskapliga samvete kunde även grånade forskare ge vika för trycket från vetenskapsföraktet i närmiljön. Märkliga omständigheter väntar en framtids lärdomshistoriker att uppdaga i den humanistiska vetenskapsdiskussionen och vetenskapsvärderingen under 70-talet och några år in på detta decennium.

Det är inte min avsikt att framhålla just det här behandlade arbetet som det positiva alternativet till ett programmatiskt förakt för vetenskapligheten. Med sin övervägande registrerande och summerande karaktär är denna fjärde del i lundautgåvan av Tegnér's dikter framför allt ett arbetsinstrument, ett hjälpmedel för de forskare, som beväpnade med observans, nyfikenhet och nya perspektiv på litterärt skapande och litterär text vill gå vidare i utforskandet av den tegnér'ska texten och lära oss upptäcka det, som hittills legat ouppmärksammat eller ofullständigt klarlagt. Dessa nya forskare kan inte gå förbi Åke K. G. Lundquists arbete. Behagar de sänka blicken från stjärnorna mot skogsbrynet, bör de också upptäcka vilken stabil och aktuell kunskapskälla de har fått i sin hand i och med detta. Man måste se mer i texten och materialet däromkring än i stjärnorna, om man vill föra sin vetenskap framåt!

Tore Wretö

Sven G. Svenson: *Gunnar Wennerberg. En biografi*. Norstedts 1986.

Sven G. Svenson berättar i sin fängslande och väldokumenterade levnadsteckning att när utgivandet av Gunnar

Wennerbergs »samlade skrifter» fördes på tal, gav han sig med stor frejdighet på att skriva dem. Bortsett från musiken, inklusive *Gluntarne*, hade Wennerberg alls inte gett ut några skrifter. Under åren 1881–84 utkom emellertid häftesvis hans »samlade» skrifter med ett band om året. Det enda nyskrivna av värde var som Svenson framhåller den festliga inledningen till *Gluntarna*, en skildring av 1840-talets Uppsala.

Wennerbergs dotter Signe Taube gav 1913–16 i tre volymer ut en biografi över fadern av typ »life and letters». Ruth Halldén medger i sin anmälan av Svensons bok (DN 1/9 1986) att Signe Taube slätar över och idealiserar. »Men vilken artist är hon inte med sin måleriska, animerade, konkreta stil. Här får man verkligen syn på huvudpersonen.»

Det får man allt för den delen också syn på i historikern Sven G. Svensons stora monografi, fr. a. vad det gäller de många Uppsalaåren liksom Skaravistelserna; åtta år gick Wennerberg i läroverket i Skara som skolpojke och femton år som lektor och lärare. Till Uppsala anlände han, som Svenson säger, i precis rättan tid, i en period av akademisk högkonjunktur. »Drygt elva år – med ett avbrott för informationstjänst under två terminer – studerade han vid universitetet. I Uppsala gjorde han sin lycka. Här förvärvade han sina vänner och tillskyndare; här lade han grunden till sin karriär.» Det finns åtskilliga belägg för att Wennerberg som student kreerade en roll med modell i den romantiska modelitteraturen; han trivdes gott och var på väg att själv bli en överliggare. I Malla Silfverstolpes salonger blev han en guterad gäst. Första gången några gluntar uppfördes utanför juvenalkretsen var den 8 december 1848 hemma hos Malla. Hon lovordade dem som »Förädlad Bellmaniana».

För att rätt förstå dem bör man komma ihåg, förklarar Svenson, att de flesta av *Gluntarna* skrevs och komponerades hemma i Västergötland, med Uppsala på nostalgiskt avstånd. »Det förestående avskedet från Uppsala lösgjorde Wennerbergs musikaliska och poetiska skaparkraft och gav en ny dimension åt författarskapet.» Svenson har på textmässiga grunder lyckats klarlägga *Gluntarna*'s kronologi exaktare än vad förut har skett. Han belyser också hur det studentikosa liv gestaltade sig som föll utom de ramor som den »goda smaken» angav men som juvenalerna beredvilligt lät sig dragas in i.

Gluntarna sjöngs inte i kojan, de var och förblev en högre ståndslitteratur, betonar Svenson. Han citerar Otto Sylwan som i sin karakteristik av Fyrtioalets student (1914) framhållit hur *Gluntarna* alls inte var representativa för 1840-talets studentradikalism. Deras »stämning» har en »omisskännlig och oefterhärmlig doft av svensk Biedermeier—skola vi våga översätta: Hedersbrackans period?»

Svenson klarlägger hur Wennerbergs fortsatta karriär som ecklesiastikminister och landshövding hade sitt betryggande fundament i hans vänskap med Karl XV och Oscar II. En post Wennerberg förgäves aspirerade på var sekreterarskapet i Svenska akademien. Svenson erinrar om hans stigande ryktbarhet som talare, i riksdagens första kammare och som utövande landshövding. Det rörde sig om en retorik i den stora stilen, fastslår Svenson. »Den är numera inte modern.»

Som kulturpersonlighet hörde Wennerberg helt och fullt hemma i sin tid. Han var en sann lutheran som genom

påverkan från sin hustru alltmer kom att fångas av den nyevangeliska väckelsen. »Gunnar Wennerberg, skald och statsman, kunde ha varit förkommen om han inte gift sig, trodde hans efterträdare Annerstedt.» (Kerstin Ekman.) Själv minnestalade Wennerberg 1867 över biskop Fahlcrantz. Svenson framhåller hur den förre härvid ostentativt tog parti för läseriet. »Alla tala om hur sannt, vackert och värdigt det var skrivit, hur riktigt och ypperligt det blev utsagt, och hur *ståtlig* och *enkelt* han såg ut», konstaterade hustrun.

Sven G. Svenson framhäver det paradoxala i att den knarrige, konservativa gubben, den åldrade statsmannen, ända till slutet framstod som ungdomens man. Uppsala-studenternas värfest 1901 – några månader före hans död – var utformad som en enda stor hyllning till Gunnar Wennerberg.

Ulf Wittrock

Gunnel Weidel Randver: *Tidskriften Framåt. Kvinnors kamp för det fria ordet*. Rundqvists bokförlag. Gbg 1985.

Bente Nilsen Lein, Nina Karin Monsen, Janet E. Rasmussen, Anne Wickstrøm, Elisabeth Aasen: *Furier er også kvinner. Aasta Hansteen 1824–1908*. Universitetsforlaget. Drammen 1984.

Gunnel Weidel Randver porträtterade 1981 Sonja Kovalovsky i en bok och har nu – med benäget stöd från Staffan Björck – funnit en ny, givande forskningsuppgift. Tidskriften *Framåt*, som hon ägnar en monografi, grundades 1886 av Göteborgs Kvinnoförening. I redaktionen satt tre unga, stridbara kvinnor: Alma Åkermark, Mathilda Hedlund och Hilma Strandberg. Den sistnämnda skulle emellertid snart fara till Amerika för att efter hemkomsten 1894 ta upp sitt författarskap på allvar. Till Gustaf af Geijerstam skrev hon i ett brev 1906: »Är det ej stolt, är det ej hisnande härligt i perspektivet att det till sist är *vi*, som skapat den tid, som nu brutit in? [...] Ordet är ju den tändande gnistan – det kan ligga där och 'ulma' 20, 30 år, innan det tränger genom till handling – utan ordet ingen eld.»

Framåt var ett organ för fri talan. Sophie Adlersparre grundade 1884 Fredrika Bremer-förbundet, vars medlemsblad *Dagny* började utkomma 1886. När *Tidskrift för hemmet* lagts ned, hade hon uttalat den förmodan att »tillfället med iver skulle gripas att skjuta fram i den lämnade bräschan en publikation av radikal tendens». *Dagny* var avsedd att fylla den luckan. Alma Åkermark stod mycket riktigt från början i harnesk mot det »högheliga» Fredrika Bremerförbundet. »Ja, vet du, sedan jag sett dem [...] dessa 'ledande' kvinnor däruppe i Stockholm, så sannerligen förlåter jag inte Strindberg mycket av de otillbörligheter han kommit med!», rapporterade Alma Åkermark i juli 1886 från ett Stockholmsbesök till Mathilda Hedlund.

Alma Åkermarks livsöde är ägnat en essä i Yrjö Hirns posthuma verk *Den förgyllda balustraden*. Per Nyström har i ett i Göteborg förr och nu (1962) tryckt föredrag byggt vidare på Hirns porträtt. I Gunnel Weidel Randvers bok står naturligt nog Alma Åkermark som redaktör speciellt i fokus, men också Mathilda Hedlund visar sig ha

spelat en viktig roll för Framåt. Mathilda hade nytta av att vara S. A. Hedlunds dotter; »det gav henne goodwill och säkerhet». Brevet till hennes många vänner har varit en värdefull källa för Gunnel Weidel Randver.

Monografin över Framåt berör i hög grad 80-talets sedlighetsdebatt och inte minst den strid som Stella Kleves i tidskriften publicerade novell *Pyrrhussegrar* väckte. En rad kapitel ger vidare en överblick över de litterära bidragen liksom över den i Framåt förda litteraturkritiken. Ola Hansson blev en förgrundsfigur genom sina »litterära silhuetter», som i viss mån gjorde Framåt till ett avantgardeorgan. Överhuvud satte skåningarna Axel Lundegård, Ola Hansson och Stella Kleve sin prägel på Framåts litterära del.

Gunnel Weidel Randver har med omsorg ställt samman sin monografi, som innebär en välförtjänt äreräddning framför allt för kvinnosakspionjären Alma Åkermark. Tyvärr tycks det inte ha varit möjligt att närmare ta reda på vilka som prenumererade på tidskriften. Alma Åkermark konstaterade i ett upprop till läsarna i nr 1 1887 att manliga motståndare ansåg kvinnofrågan som ett vidunder. Den uppfattningen borde emellertid bortarbetas och besegras – »helst så, att man gör motståndarna till vänner». Alma Åkermark ville inbjuda männen »att följa med, att bli våra läsare». Det var också många män med i den medarbetarskara som tidskriften kunde redovisa. Men Mathilda Hedlund som tagit ansvaret för tidskriftens ekonomi, ställdes inför allt större problem. Framåt var överhuvud en tidskrift i blåsväder. På nyåret 1889 måste den abrupt läggas ned.

*

Aasta Hansteen var eller blev åtskilligt av en manshatare och Camilla Collett förmanade henne en gång i ett brev: »En mand maa være vis paa at det er kvinder vi virkelig er.» Aasta Hansteen replikerade: »Furier er også kvinder, hugs det, Camilla Collett.» Aasta Hansteen är den mest excentriska gestalten i det slutande artonhundratalets norska kvinnorörelse. Hennes liv och insatser speglas nu i ett antal uppsatser samlade till en bok med Aasta Hansteens yttrande som titel.

Gunnar Heiberg tog i sin pjäs *Tante Ulrikke* Aasta Hansteen som modell. Med ett föredrag i Kristiania i maj 1876 inledde hon en herostratisk föreläsningsturné, varvid hon besökte en rad norska och svenska städer för att 1878 också besöka Köpenhamn. När Heibergs stycke uppfördes på Nationalteatern i Oslo 1901 lovordade Aasta Hansteen föreställningen i alla avseenden. Och hon erkände att hon på 1870-talet hade varit en smula excentrisk, därför att hon då levde i stor ensamhet och under en våldsamt press.

Aasta Hansteen var från början porträttmålaren och hon försörjde sig i huvudsak därmed under en nioårig vistelse i Amerika. Hon hade tagit starka intryck av Mills skrift om kvinnans underkuvade ställning. Ett kvasiteologiskt arbete, *Kvinden skabt i Guds Billed*, blev huvudverket i hennes uppgörelse med kyrkans kvinnosyn. Det hade lockat Aasta Hansteen att få träffa de amerikanska förkämparna för kvinnosaken och hon skickade under 1880-talet idealiserade skildringar av den amerikanska feminismen till tidningar i Norden.

Vid hemkomsten togs Aasta Hansteen mot med en